

now we have no knowledge of a collector who specialized in this field in the Bohemia of the 17th-18th centuries. On the other hand, a scientist who moves along the frontier between "pure" history and art history can find a rich source of knowledge in the contemporary collections of old drawings in which a number of works, that can tell us a great deal about the issues on the field of the history of civilisation, still await "discovery", simply because they are not sufficiently attractive from the point of view of art history.¹²

In the catalogue the author of the reviewed exhibition expresses his wish that it should faithfully show the "intimate", private part of Reiner's works. The exhibition achieved this goal completely. The questions that the Reiner exhibition suggested – and it indicated ways of answering many – are much broader and reach far beyond the problems of an individual artist and one artistic discipline.¹³

¹² The latest, and most outstanding example of presenting the old drawings in cultural-historical and cultural-anthropological context was the exhibition *Triumph des Todes?*, organized by Gerda Mraz in Eisenstadt in 1992.

¹³ Text remains in form, in which it had been presented to the edition in the year 1993 (added by author in 1998).

JOSEF VINTŘ Zásady transkripce českých textů z barokní doby

Zvyšující se počet edic barokních památek zvyšuje potřebu jednotného přepisu textů barokní češtiny do podoby, která by vyhovovala nejen zájmům širší čtenářské obce, ale i odborným zájmům filologicko-historickým. Pro bádání o téměř neprozkoumané barokní češtině je např. nepoužitelná edice odstranující kolísání v kvantitě vokálů, kolísání v grafice *jsen/sem*, nezachováající dubletní nebo hyperkorektní tvary ap. Jestliže konečně svobodně vydáváme dlouho proskribované barokní památky, vydávejme je ekonomicky, totiž pro v š e c h n y zájeme, tedy jak pro široké, tak pro odborné kruhy. Vždyť kdy zase tih dovolí např. nové vydání rozebraného Bridelova *Básnického díla*, nebo luxusně vytištěných, ale chybami nepřehléných žďárských svatojanských kázání *Medotekouci sláva na hůře Libani*? Obecne uznaná transkripční pravidla českých barokních textů neexistují, proto je dosavadní ediční praxe nejednotná a nedůsledná. Dokonce i takové ediční řady, jako např. České spisy J. A. Komenského, se pro přehnané a nezodpovědné obavy z eventuelní iritace novodobého čtenáře lehkovážně vzdávají řady dobových znaků barokní češtiny. Avšak čtenář, prohlubující si svou znalost národní kultury, se zcela určitě zajímá o originál, tedy o autentický text se vši jeho dobovou jazykovou barvitostí, a ne o simplifikaci novodobé kopie nebo dokonce jazykové parafraze do dnešní češtiny: z tohoto důvodu si můžeme být jisti čtenářovou benevolencí.

Pro zde předkládané kompaktní *Zásady transkripce...*, jež jsou pokusem najít společného jmenovatele jak pro hledisko čtenářské, tak i odborné, bylo použito především dvou zdrojů: *Směrnice pro úpravu starších českých textů* řady Památky staré literatury české, a Milan Kopecký, *K vydávání literárních památek 16. a 17. století*, in: *Studia Comeniana et historica – Museaum Comenianum Hunno Brodense 7, 1977, 7-22* (konstruktivně v tomto svazku kritizuje *Edičně textologická pravidla pro vydávání českých spisů J. A. Komenského* Karel Hadek, *Ř transkripce českých psaných památek 16.-17. století*, 28-37, k in-terpunkci a kvantitě památek stejného období se zde znalecky vyjadřuje Dušan Šlosar, *Poznámky ke dvěma edičním otázkám*, 65-68, jako již dříve v *Sa-mohláková knemita v době Adama Michny z Ohradovic*, in: *Lisy filologické 92, 1969, 340-345*); dále bylo přihlédnuto k důležitě diskusi ediční techniky českých spisů *Díla J. A. Komenského*, in: *Otázky současné kmenologie*,

Praha, Academia 1981, 110-133, a zde zvláště v příspěvku STANISLAVA KRÁLKA ke stránkám 121-127, jakož i k JIŘÍ DANEHLKÁ, *Směnice pro vydávání starších českých textů*, in: Husitský Těbor 8, 1985, 285-301; odkazujeme také na naše obrázky barokní češtiny v JOSEF VINTR, *Uma linguae Bohemicae – To jest Brus jazyka českého / Jiřího Konstance z roku 1667*, in: Listy filologické 115, 1992 (jako Supplementum, Palaeobohemica E. Michálek oblata), 159-170, a tvůz. *Jazyk české barokní bible Svatováclavské*, in: Wiener Slavistisches Jahrbuch 38, 1992, 197-212, dále na naše příspěvky *Pravidla označování kvantit vokálů v barokní češtině podle 'Brusu' Jiřího Konstance z r. 1667*, in: Poesia Dušanů Šlosarovi, Boskovice 1995, 36-45, a *Grammatica Bohemica jesuita Jana Drachovského z r. 1660*, in: Wiener Slavistisches Jahrbuch 42, 1996, 163-173. Za podnětné připomínky, které zpřesnily některé formulace *Zásad*, děkuje autor především D. Šlosarovi, A. Stichovi, K. Hádkovi a J. Lindovi.

* * *

HLAVNÍ ZÁSADA: Přepisem do novočeského pravopisu odstraňujeme barokní grafiku, nesmíme však přitom odstraňovat jazykové zvláštnosti, ať už dobové nebo nářeční.

Grafika

Digrify transkribujeme: *cz* na *c* nebo *č*, *ss* a *-js* na *š*, občasné *qu* na *kv*, řídké *rz* na *ř*, podobně také – v některých tiscích se vyskytující – digrify namísto velkých písmen s háčkem, zvl. *Cz* na *Č*, *Rz* na *R*.

Zdvojená písmena transkribujeme jedním písmenem: *ff* zjednodušujeme na *f*, *ss* na *s*, *tt* na *t* ap. Ponecháváme je však, pokud mají morfológickou funkci, jako např. *-nn-* v *kameny*, dále ponecháváme důsledně psaní *-nn-* u derivátů s *-ny*, *-nk* ap., např. *dřevěnný*, *plátnenný*, *denkk*, *bubenník* aj., ponecháváme také zdvojené *-ss-*, *-tt-* a *-nn-*, *-nn-*, pokud by mohlo být jevem nářečním, např. vých.mor. *massso*, *zlatty*, vých.čes. *polenne*, sev.čes. *raňňit* ap. V časoměrných verších zdvojená písmena ponecháváme, neboť označují poziciální dělu.

Zvláštní znaky transkribujeme: *f* na *s*, dále *ś* a *š* na *š*, řídké *t* na *t'* (jen pokud má funkci měkkého *t*, jinak ponecháváme), *c* v platnosti *k* přepisujeme *k* (*Comenský* na *Komenský*), *th* v domácích slovech zjednodušujeme na *t* (*letha* na *leta*), *ti* před samohláskou na *t'* (např. *křeliam* na *křestian*), *w* měříme na *v*, písmena *g* (ve funkci hlásky *j*) a *y* (po samohláscce) transkribujeme na *j*, koncové *-j* na *-í* (v. níže), začáteční *v-* na *u-*, označení *au* pro dvojhlásku přepisujeme *ou*.

Slova cizího původu – ve vžitých slovech latinského původu odstraňujeme latinský pravopis, píšeme tedy *premonstrát* (z *prae-*), *pacienti* (z *pati-*) ap.

– ve slovech německého původu uchováváme specifický české ekvivalenty hláskových skupin, např. *retuřk*, *krumfěš*, a také o zdomácnění svědčící české *-ry-* (místo něm. *-ri-*), např. ve *Frydých*, *herynk*, *fryst*, skupinu *-gk-*, *-ck-*, *-gck* zjednodušujeme na *-k*, např. *Stemberg* na *Stembek*. – citátová slova (často tištěna antikvou uvnitř českého textu vysázeného frakturou) ponecháváme v originálním pravopise.

Velká písmena píšeme jako v nové češtině, u jmen obecných pouze tehdy, zastupují-li jména vlastní, např. *Apoštol* za sv. *Pavel*, *Zákon* za *Nový/Starý zákon*, dále je píšeme u oslovení a vyjádří účty v dopisech, věnováních ap. (*Vaše Jastost*, *Tvu*, *Vy*), a také v nejnmutnějších případech pro zdůraznění pojmů (*Kristus Pán s nebe* v *Svatosti sstoupí*, *křesťanská cnost Naděje*).

Zkratky rozepisujeme, např. *třetj* na *třetího*, *VMti* na *Vaší Milosti* ap. **Hranice slov** – v zásadě podle novočeského pravopisu (tedy předložky psané dohromady, zvl. u zájmených tvarů jako *jemnou*, oddělujeme). U příslušných spřežek však píšeme podle originálu, tj. převážně odděleně, např. *v tom*, *z rána*, *nad to*, a *však* ap.

Interpunkce – užíváme sice novodobá znaménka, nedomerizujeme však za každou cenu, nýbrž snažíme se uchovat členění originálu: dvojtečky užíváme podle dnešního úzu, jinak je nahrazujeme středníky nebo čárkami (v dlouhých souvětích by se měl respektovat hierarchický poměr mezi dvojtečkou, středníkem a čárkou); pouze v textech, které jsou členěny parazovně na výdechové celky (často např. kázání), nás intonační hledisko někdy vede k zavedení vykřičníku nebo olazníku místo čárky nebo dvojtečky originálu, nemůžeme však v těchto textech s intencí uměleckou dopřívovat chybějící čárky, např. před vztažnými větami (užité řešení uvedeme v ediční poznámce). Vykřičník nebo otazník uprosřed delšího souvětí (nebo po citoslovci) zachováváme, následující slovo však nepíšeme velkým písmenem.

Sřídání druhů písmen, např. antikva pro citáty v textu vysázeném frakturou, odstraňujeme přepisem celého textu latinkou (antikvou).

Hlásky

Samohlásky krátké:

– upravujeme odchýlnou grafiku *i* *y* na novodobou normu: nejčastěji měříme *y/ý* po *c* *z* *s* (v některých památkách i po *š*) na *í/í*, neupravujeme však tam, kde by mohlo jít o morfológicky motivované chápání *y/ý*, např. *cizj* s tvary *cizého* atd.; grafiku originálu ponecháváme v těch případech, kde by mohlo jít o tvar dobové nebo nářečně odchýlné řazený k tvrdému, nebo měkkému paradigmatu, např. *s přátely* ap.;

– nedoplnujeme chybějící háček u *ě* zvláště po labiálních hláskách (s výjimkou zřejmých chyb), neboť může jít o nářeční jev;

- ponecháváme odchylné krátké samohlásky místo dnešních dlouhých: u odvozenin na -ac-, -ání od sloves s dlouhým kořenem -i-, např. *hildač, litání, -í* bývá často kráceno i jinde, např. *stihati, sířihati, žira, nescišti-ny, trpíte, s nim ap.*; u nářečních variant jako *zusatí, kamen aj.* Slov. také o kvantitě u dlouhých samohlásek.

Samohlásky dlouhé i krátké:

- d v o j t v a r je častý zvl. u adverbii *dokaváldokavad, odevšáldode-všad, pokavádpokavad, pomádu/pomadu*; hojněji také u adjektiva *blížní/blízní*, u substantiv *břečán/břečan, vřpvrřp* a u sloves *břijbřiji, mizeiti/mizeti*;
- d v ě obecná p r a v i d l a :
- 1. Deminutiva mají v prvních slabkách opačnou kvantitu než základní slovo (např. *pivo – pivko, kráha – krážka*).
- 2. Předpony u sloves jsou krátké, u odvozenin od těchto sloves zdloužené (např. *vystřeliti – vystřelek*).

Samohlásky dlouhé:

- Odchylné délky v zásadě ponecháváme (Slezsko, nom. pl. *stolarř* ap.). Editor se však musí před transkribováním seznámit s označováním délký v celém textu (někteří tiskaři např. neoznačovali kvantitu velkých písmen): je-li kvantita pravidelně označována, může dobově a nářečně nepodmíněně odchytky považovat za chyby a opravit je; pokud zjistí kolísání, musí kvantitu v dubletních podobách uchovat přesně. D é l k y o d d n e š - n í c h o d c h y l n é je třeba uchovat zvláště u těchto častějších jevů:
  - téměř pravidelné zdloužení před -j- ve tvarech imperativu sloves na -ovatí: *panatíj, kupíjite* (občas i u jiných, např. *pozatí, bítj*) ap.;
  - občasné sekundární zdloužení před -j-, např. *vójsko, pokój, ndjlepší* ap.;
  - zdloužené -í (psáno -j) v nom. pl. životných substantiv, např. *muší, lidí, resatř, vyznavačř, občas i zájmen mojí, tvojí, našř* ap.;
  - zdloužené -í (psáno -j) v komparativu adverbii, např. *lehčejř, radějř*;
  - zdloužené -í- u slov na -šitě, např. *chvoštšitě, pastvštšitě, tržštšitě*;
  - dlouhý kmenový vokál u dvojnáslabých feminin, zvl. *bájka, jízba, jízva, křívda, lvíce, pňha, plta, pléna, pléva, šřtka, žřdle*;
  - délka (u *naš váš*) v nom. sg. fem. a neutr., akuz. pl. *naše vaše*, nom. pl. *naši vaše*;
  - u jednotlivých slov: *dobrodince, dvěře, kdzani, přikázani, lhboř, nerád, něčdř, nikdř, obličej, obřv, pergamen, plivati, plesati, přřdřzei, přřsřd-hati, sňhati, slěný, slěnosť, podlé, vedlé*.
- Zachováváme zvláště pečlivě označování délký (i poziční, tj. zdvojené souhlásky) u časoměrných básní.
- Zachováváme samozřejmě zúžené ý a diftongizované ej (vyjasněný *pověřřř, tejděn*).

Souhlásky:

- zachováváme protetické v- (vokno, voseř);
- zachováváme protetické a hiátové h-/h- (Holomouc, Danihel);
- zachováváme hiátové -j- (Floriján);
- zachováváme psaní souhláskových skupin podle originálu, tedy např. *ouřvedník, vzáčny, třevic, jabko, řeben, i* s ev. dvojitvarej *iměřlně, jedmř/dem*;
- zachováváme zvláště dšleďně rozdílné psaní *sem sou smjřsem* jsou *jme* (srov. nřže odstavec "Tvary");
- odstraňujeme psaní podle výslovnosti při regresivní asimilaci souhláskových skupin, tedy převádíme *hlatkř* na *hladkř*, *vchtkř* na *vhtkř*, *nřškř* na *nřžkř* atp. (trozah uvedeme v ediční poznámce), ale
- zachováváme psaní originálu u předložek a předpon s, z, s-, z- (i dublety jako *spřvati – zpřvati*);
- zachováváme rozdíly n-ř- zvl. u neurčitych zájmen, např. *některř – nekery, nějaky – nejaky*;
- Viz také výše oddíl "Grafika".

Tvary

- Všechny tvaroslovné odchytky a kolísání uchováváme, včetně hyperkorektních tvarů (např. *s housřtky, řřci* ap.).
- **Sklonování** – zachováváme rozdíly jako *do sklepa – ze sklepu, na tvářech – na tvářřch*, akuz. sg. *beráněk – beránka* ap.
- **Časování** – zachováváme rozdíly jako *řdř se – řdřou se, bolř – boleřj* ap. Důležitě je zachovat všude rozdílné psaní *js-/s-* ve tvarech slovesa *byřř*: rozlišovalo totiž v řadě památek existenciální a sponové tvary se *js-* (přezens) od tvarů složených s morfemem "pomocným slovesem" *s-* (préteritum), např. *vy jřte řř, kleřř ste se mnou zřřstali; chudřř jsem řř, ... nebořř sem k tobě volal*; rozdíly v psaní *js-/s-* však zachováváme i v jiných tvarech.

***

Specifika transkripce rukopisných textů

Jinak než v barokním tiskářském úzu tomu bylo v písařském úzu s užíváním diakritických znamének: v rukopisných textech doby baroka – podobně jako v textech ze starší doby – se diakritický pravopis nevěřil, užíval se jen velmi zřřdka a nedřsledně (neřlo-li o předlohy pro tisk, které se řřdřily pravopisnými pravidly pro tiskáře). Transkripce barokních rukopisných textů by se měla řřdit stejnými zásadami jako transkripce tiřtěných textů. Ovšem s tím rozdílem, že bude nutno mnohem častěji rekonstruovat diakritická znaménka. V oblasti samohlásek je pak řřeba citlivě posoudit mřřru rekonstrukce barok-

ZPRÁVY

Oslavy 650. výročí založení Nového Města pražského

Na jaře roku 1998 vyvrcholily oslavy 650. výročí založení Nového Města pražského. Jednalo se o řadu společenských a kulturních akcí pořádaných hlavními městem Prahou a městskými částmi, na jejichž území se dnes historická část Nové Město nalézá. Odbornou část oslav představovaly především tři akce – dvě výstavy a konference, na jejichž organizaci se podílely hlavně dvě instituce: Muzeum a Archiv hlavního města Prahy.

Výstava *Nové Město pražské 1348-1784* (12. 3. – 17. 5. 1998), představila v prostorách Novoměstské radnice vývoj tohoto města snad ze všech možných pohledů – od archeologických výzkumů, přes politický a správní vývoj, stavební podobu, ekonomický rozvoj až po zachycení každodenního života měšťanů. Předešlým velmi precizně zpracovaný správní vývoj Nového Města i zmíněný pokus o zachycení městské "Každodennosti"

hlavně v období "zlaté" doby českých měst zaslouží zvláštní pozornosti. Lze jen doufat, že práce kolektivu autorů, který pod vedením JAROSLAVY MENDELLOVÉ a PAVLY STÁTNÍKOVÉ výstavu připravil, zůstane zdokumentována i v doprovodné publikaci, která měla být původně vydána již u příležitosti zahájení výstavy.

Jistým doplňkem této akce se stala další výstava, tentokrát přímo v prostoru městského muzea, kterou její autorka KATEŘINA BEČKOVÁ nazvala *Zmizelé Nové Město* (26. 3. – 31. 12. 1998). Ta navázala na dokumentování stavebního vývoje Nového Města, které zde bylo zachyceno na fotografiích, vedutách a plánech. Tě-

žištěm se samozřejmě stal vývoj v 19. a v první polovině 20. století.

Závěr oslav obstarala třicetá konference *650 let dějin Nového Města pražského* uspořádaná opět Archivem a Muzeem hlavního města Prahy, za spolupráce Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, v prostorách radniční síně historické budovy Novoměstské radnice. Konference se uskutečnila rovněž v rámci tradičního cyklu archívních symposií, které organizuje Archiv hlavního města obvykle v podzimních termínech. Nutno dodat, že menší konferenční sál v Clam-Gallasově paláci svědčí konferenční atmosféře, předešlým diskusím, mnohem více. Letošní "novoměstská" konference udržela standard přednesených příspěvků a dokonce ve srovnání s předchozími léty bylo možné zaznamenat vyšší kvalitu i počet příspěvků spojených s nejnovejším obdobím 19. a 20. století.

Konference byla koncipována do jednotlivých bloků, které obsáhly vždy určitou historickou etapu vývoje Nového Města. V úvodních příspěvcích nastíhl JAROSLAV LEDVINKA a JIŘÍ PEŠEK základní témata pro bádání a případnou diskusi. Nutno dodat, že příspěvky reflektovaly naznačená témata pouze pro období raného novověku, to byla otázka měšťanských elit, a období 19. a počátku 20. století, to se týkalo problematiky městských investic a specifické funkce Nového Města v rámci pražské aglomerace. Příspěvky na tato témata zazněly drubý a třetí den konference.

První den jednání zahájila vystoupení archeologů, vztahující se k předlokačnickému i celému středověkému období novoměstského osídlení. Z dalších referátů, které zachytily celek středověké etapy vývoje Nového Města, zaslouží zmínku hlavně vystoupení JAROSLAVY MENDELLOVÉ, která nastíhla vývoj novoměstské

JOSEF VINTR: Zásady transkripce českých textů z barokní doby
ního stavu kvantitly přihlazením k časové, lokální a společenské provenienci textu.

V kritické edici uvedeme každou odchylku od uvedených zásad v kritickém aparátě, v členářské edici obecněji formulovaným poukazem v ediční poznámce.